

บทที่ 2

หลักประชาธิปไตย

สุขุม นวลสกุล

ความนำ

ระบอบประชาธิปไตย (Democracy) เริ่มมีมาประมาณ 500 ปีก่อนคริสตกาล ดินแดนแห่งประชาธิปไตยแห่งแรก คือบริเวณหุบเขากรีกและชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนอันเป็นที่ตั้งของบรรดานครรัฐกรีกทั้งหลาย ลักษณะการปกครองแบบประชาธิปไตยคือการยึดหลักว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนหรืออำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศเป็นของประชาชน ประชาธิปไตยเริ่มแรกของกรีกในขณะนั้นเป็นประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) ได้แก่ การที่ยอมให้พลเมืองชายทุกคนที่บรรลุนิติภาวะ (20 ปี) หรือสามารถจับอาวุธป้องกันประเทศได้มีสิทธิเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยทุกคน โดยเข้าร่วมเป็นสมาชิกสภาประชาชนซึ่งทำหน้าที่เป็นสถาบันสูงสุดในการแสดงเจตน์จำนงของรัฐ การที่นครรัฐกรีกต่าง ๆ สามารถปฏิบัติระบอบประชาธิปไตยโดยตรงได้นั้น เป็นเพราะว่าบรรดานครรัฐแต่ละรัฐมีอาณาบริเวณไม่กว้างขวาง และจำนวนประชากรไม่มากนัก ไม่มีอุปสรรคแต่อย่างใดในการที่จะให้พลเมืองอายุถึงเกณฑ์ทุกคนมีส่วนร่วมในการประชุมสภาประชาชน¹

ปัจจุบันนี้ระบอบประชาธิปไตยโดยตรงแบบกรีกไม่สามารถที่จะนำมาใช้ได้อีกต่อไป เพราะจำนวนประชากรของแต่ละรัฐแต่ละประเทศมีจำนวนมากเกินกว่าที่จะให้โอกาสแก่พลเมืองทุกคนเข้ามามีสิทธิโดยตรงในการวินิจฉัยตัดสินปัญหาของประเทศ ระบอบประชาธิปไตยที่ใช้กันอยู่ทุกวันนี้จึงเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยผู้แทน (Representative Democracy) ได้แก่การให้สิทธิพลเมืองเป็นผู้ลงคะแนนเสียงเลือกผู้แทนราษฎรเข้าไปทำหน้าที่แทนตัวในรัฐสภา เจตจำนงของรัฐสภาถือว่าเป็นความต้องการของประชาชน

อย่างไรก็ตามในบางประเทศหรือบางรัฐ แม้จะใช้ระบอบประชาธิปไตยโดยผู้แทน แต่ยังมีที่ยืนยันอำนาจของประชาชนคือ สงวนอำนาจในการตัดสินใจบางอย่างไว้กับประชาชน โดยวิธีการให้ประชาชนมีอำนาจยับยั้งกฎหมาย (Veto) เสนอร่างกฎหมาย (Initiative) แสดงประชามติ (Referendum) และการเลิกตั้ง (Recall)² อาจสรุปได้ว่าประชาธิปไตยในปัจจุบันใช้ในความหมายของประชาธิปไตยโดยผู้แทน (Representative Democracy) หรือประชาธิปไตยโดยอ้อม (Indirect Democracy) ส่วนประชาธิปไตยโดยตรงนั้นสิ้นสุดลงพร้อม ๆ กับความเจริญเติบโต

ของสังคมและรัฐ หรือประชาธิปไตยได้แก่การปกครองที่ยอมรับให้พลเมืองผู้บรรลุนิติภาวะ แล้วออกเสียงเลือกผู้แทนตามกำหนดที่สม่ำเสมอ เพื่อผู้แทนจะได้ไปออกกฎหมายผู้แทนเหล่านี้รับผิดชอบต่อปวงชนทั้งหมด ผู้ปกครองนั้นอาจจะมาจากการเลือกตั้งโดยพลเมืองโดยตรง หรือเป็นบุคคลที่ผู้แทนปวงชนมอบความไว้วางใจให้ทำหน้าที่ผู้ปกครอง

ที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นเรื่องราวความเป็นมาของระบอบประชาธิปไตยในส่วนที่เกี่ยวกับระบอบการปกครอง ความจริงแล้วเรื่องประชาธิปไตยนี้จะศึกษาเฉพาะในส่วนที่เป็นรูปการปกครองอย่างเดียวย่อมเป็นการไม่เพียงพอ ทำให้ไม่สามารถทำความเข้าใจถึงปัญหาประชาธิปไตยในสังคมบางสังคมได้ เพราะในบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา เป็นที่ยอมรับกันว่า มีรูปแบบการปกครองที่เป็นประชาธิปไตย แต่ทำไมจึงมีคนอเมริกันบางกลุ่มยังเรียกร้องประชาธิปไตยอยู่ เป็นต้น เรื่องของประชาธิปไตยนั้นจึงมิได้มีความหมายจำกัดอยู่เพียงรูปการปกครองเท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุมไปถึงอุดมการณ์ของสังคม และวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้นด้วย

ในบทนี้เป็นการศึกษาเรื่องหลักการประชาธิปไตย และเพื่อให้เข้าใจประชาธิปไตยในขอบเขตที่กว้างขวาง จึงสมควรแยกการพิจารณาเป็น 3 ประเด็นด้วยกัน คือ อุดมการณ์ประชาธิปไตย การปกครองแบบประชาธิปไตย และวิถีชีวิตประชาธิปไตย

อุดมการณ์ประชาธิปไตย

อุดมการณ์ประชาธิปไตยยึดหลักการสำคัญในเรื่องความเสมอภาคและสิทธิเสรีภาพ สิทธิประชาธิปไตยเคารพศักดิ์ศรีของมนุษย์ทุกคนว่ามีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน คนทุกคนอย่างน้อยที่สุดก็มีความสามารถในการปกครองตนเอง ด้วยเหตุที่ถือว่าความเสมอภาคเป็นเรื่องสำคัญ ประชาธิปไตยจึงยึดมั่นในสิทธิเสรีภาพ เพราะถ้าขาดสิทธิเสรีภาพแล้วก็ย่อมขาดหลักประกันในเรื่องความเสมอภาค อุดมการณ์ประชาธิปไตยจึงเน้นเรื่องความเสมอภาคและสิทธิเสรีภาพควบคู่กันไป

สิทธิเสรีภาพ

สิทธิ คืออำนาจอันชอบธรรมหรือความสามารถที่จะกระทำการได้โดยชอบธรรม สิทธิของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับโดยธรรมเนียมประเพณีหรือกฎหมาย เพราะฉะนั้นอำนาจอื่นแม้กระทั่งอำนาจของรัฐจะก้าวท้าวในสิทธิของบุคคลไม่ได้ ส่วนเสรีภาพนั้นหมายถึงความมีอิสระในการกระทำการใด ๆ ได้ตามความปรารถนา แต่มีขอบเขตจำกัดว่าการกระทำนั้น ๆ ต้องไม่ละเมิดกฎหมายหรือสิทธิของบุคคลอื่น

คนทุกคนมีเสรีภาพที่จะกระทำการใด ๆ ที่ตนปรารถนาภายใต้แควดวงของกฎหมาย
ถ้าสิทธิหรือเสรีภาพของเขาถูกก้าวท้าวโดยบุคคล นิติบุคคล หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ เขาสามารถ
ที่จะร้องขอความยุติธรรมจากศาลได้ ในอดีตนั้นสิทธิและเสรีภาพของบุคคลมักถูกละเลยหรือ
ไม่ได้รับหลักประกันเพียงพอในบางประเทศสิทธิและเสรีภาพอาจมีการกล่าวอ้างถึงถึงเฉพะ
ในอารัมภบทของรัฐธรรมนูญเท่านั้น มิได้ถูกบัญญัติไว้ในมาตรา ซึ่งทำให้ศาลไม่มีอำนาจที่จะ
พิทักษ์ให้ได้ ปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะยึดถือว่ารัฐธรรมนูญที่ยึดหลักประชาธิปไตยจะไม่มีควม
สมบูรณ์หากปราศจากบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

สิทธิและเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยนั้นอาจจำแนกออกได้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. เสรีภาพในการพูด การพิมพ์ และการโฆษณา รัฐประชาธิปไตยโดยทั่วไปอนุญาต
ให้มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นไม่ว่าจะเป็นการพูด การเขียน ตราบายเท่าที่ความที่นำมา
เผยแพร่ นั้นไม่หยาบคายลามก หมิ่นประมาท หรือละเมิดสิทธิของบุคคลอื่น เสรีภาพในการ
แสดงความคิดเห็นนี้มีค่าสูงมาก และเชื่อว่าหากยอมให้ทุกฝ่ายแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีแล้ว
การขัดแย้งอย่างรุนแรงจะไม่ปรากฏ

2. เสรีภาพในการนับถือศาสนา ศาสนาเป็นเรื่องของการเชื่อถือ คนแต่ละคนย่อมมี
สิทธิโดยสมบูรณ์ที่จะเลือกนับถือศาสนาหรือศรัทธาในศาสนาหนึ่งศาสนาใด อย่างไรก็ตาม
เสรีภาพในการนับถือศาสนามีได้หมายความว่า บุคคลสามารถที่จะปฏิเสธกฎหมายของรัฐซึ่ง
ขัดแย้งกับหลักการทางศาสนาของเขา เช่น ศาสนาบางศาสนาถือว่าการเคารพธงชาติหรือประมุข
ของชาติเป็นผิดเป็นบาป แต่การกระทำดังกล่าวเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับกฎหมายของบ้านเมือง
รัฐจึงอาจบังคับให้บุคคลที่ถือศาสนาดังกล่าวประพฤติตนให้เหมาะสมตามกฎหมายเกณฑ์ของประเทศ
อย่างไรก็ดีในบางประเทศที่เคารพเสรีภาพสูง เช่น สหรัฐอเมริกา การหลีกเลี่ยงกฎหมายของ
ประเทศเพราะขัดต่อหลักการของศาสนาได้รับการยอมรับว่าไม่เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย
ไม่ต้องรับโทษแต่อย่างใด

3. เสรีภาพในการสมาคมหรือรวมกลุ่ม บุคคลย่อมมีเสรีภาพที่จะรวมกลุ่มกัน ซึ่ง
อาจจัดตั้งในรูปสมาคมเพื่อวัตถุประสงค์ใดที่ไม่ขัดต่อกฎหมายก็ได้ อย่างไรก็ตามกลุ่มหรือสมาคม
ที่จัดตั้งขึ้นนั้นต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์แห่งกฎหมาย และไม่เป็นอันตรายหรืออุปสรรคต่อผล
ประโยชน์ของสังคมโดยรวม นอกจากนี้ประชาชนต้องมีเสรีภาพที่จะรวมกลุ่มกันเพื่อเรียกร้อง
ร้องให้รัฐบาลดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ทราบเท่าที่การกระทำนั้นเป็นไปอย่างสันติและไม่

เกินเลยขอบเขตแห่งกฎหมาย เสรีภาพของประชาชนที่จะชุมนุมกันโดยสงบและปราศจากอาวุธ จะต้องได้รับการรับรองและถือกันว่าเป็นสิทธิพื้นฐานในระบอบประชาธิปไตยควบคู่กันไปกับเสรีภาพในการพูด การพิมพ์ และการโฆษณาแสดงความคิดเห็น

4. สิทธิในทรัพย์สิน บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะมีทรัพย์สินสมบัติเป็นของตนเอง รัฐจะต้องทำหน้าที่ป้องกันภัยอันจะเกิดต่อทรัพย์สินของประชาชนภายในรัฐด้วย

5. สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย หากบุคคลใดตกเป็นผู้ต้องหาไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่งหรืออาญา บุคคลนั้นมีสิทธิที่จะได้รับทราบข้อหาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมตลอดถึงการได้รับทราบสิทธิที่จะสามารถกระทำได้ เช่น ขอพบทนายความเพื่อรับคำปรึกษา หรือ ผลัดการให้การ ที่สำคัญที่สุดคือ บุคคลจะต้องไม่ถูกลงโทษถึงแก่ชีวิต เสียอิสรภาพ หรือเสียทรัพย์สินโดยปราศจากการพิจารณาตามขบวนการแห่งกฎหมาย

6. สิทธิส่วนบุคคล สิทธิมูลฐานที่ถือเป็นสิทธิส่วนบุคคลมีหลายประการ เช่น เสรีภาพในร่างกาย การไปไหนมาไหน การเลือกประกอบอาชีพ นอกจากนี้ การสมรส การหย่าร้าง ความสัมพันธ์ในครอบครัว เหล่านี้ล้วนเป็นสิทธิส่วนบุคคลทั้งสิ้น บุคคลทุกคนย่อมมีเสรีภาพตราบเท่าที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม ในบางวาระเมื่อเกิดสถานการณ์ฉุกเฉินที่เป็นภัยต่อความสงบและมั่นคงของรัฐหรือยามสงคราม รัฐอาจละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลได้ โดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายการศึกษาหรือประกาศภาวะฉุกเฉิน ถือว่าการละเมิดนั้นกระทำไปโดยความจำเป็นเพื่อผลประโยชน์ของรัฐหรือสังคมโดยรวม

ความเสมอภาค

ความเสมอภาคเป็นหลักการที่สำคัญอีกประการหนึ่งของอุดมการประชาธิปไตย เพราะประชาธิปไตยถือว่าคนทุกคนมีความเท่าเทียมกันเป็นส่วนหนึ่งของรัฐเหมือนกัน ความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตยนี้อาจจำแนกออกได้เป็น 5 ประการด้วยกัน คือ

1. ความเสมอภาคทางการเมือง ได้แก่การที่บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมการเมืองเท่า ๆ กัน เช่น การออกเสียงเลือกตั้งเมื่ออายุถึงเกณฑ์ เสียของแต่ละคนนับค่าเท่ากัน ความเสมอภาคทางการเมืองนี้รวมถึงสิทธิที่จะสมัครเข้ารับเลือกตั้งด้วย เมื่อคุณวุฒิและวัยวุฒิครบถ้วนตามที่กำหนดไว้

2. ความเสมอภาคต่อการปฏิบัติของกฎหมาย ในระบอบประชาธิปไตยนั้น คนทุก

คนต้องได้รับการปฏิบัติด้วยกฎหมายอย่างเสมอภาคกัน หมายความว่า บุคคลจะได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายโดยเท่าเทียมกัน เมื่อกระทำผิดจะต้องใช้กฎหมายเดียวกัน การลงโทษอย่างเดียวกัน และถ้าได้รับเหตุอันควรปราณีก็ควรได้รับเช่นเดียวกัน

3. ความเสมอภาคในโอกาส สังคมประชาธิปไตยต้องเป็นสังคมที่เปิดโอกาสให้แก่คนทุกคนในสังคมโดยทัดเทียมกัน คนทุกคนต้องได้รับโอกาสที่จะใช้ความสามารถของเขาในการศึกษาหรือประกอบธุรกิจการงาน โอกาสที่จะแสวงหาเพื่อความเจริญก้าวหน้าของการดำรงชีพหรือการเลื่อนสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของเขาเอง

4. ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจนั้นไม่ได้หมายถึงการที่ทุกคนจะต้องมีรายได้เท่าเทียมกัน เพราะเป็นเรื่องที่เกิดหรือทำได้ยาก แต่อาจหมายถึงสภาพความใกล้เคียงกันในฐานะทางเศรษฐกิจ มีการกระจายรายได้ (Income Distribution) ที่เป็นธรรมเพื่อมิให้ช่องว่างระหว่างชนชั้นมากนัก เพราะถ้าอำนาจทางเศรษฐกิจตกอยู่ในกลุ่มคนส่วนน้อยแล้ว ย่อมส่งผลให้คนกลุ่มนั้นมีโอกาสที่จะมีอำนาจทางการเมืองสูงกว่าคนอื่น และอาจทำให้มีการใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ของคนส่วนน้อยแทนที่จะเน้นผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ตามระบอบประชาธิปไตย นอกจากนี้ในสังคมประชาธิปไตยแต่ละบุคคลควรจะต้องมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (Economic Security) พอสมควร เพราะถ้าปราศจากความมั่นคงทางเศรษฐกิจคือมีรายได้เพียงพอในการดำรงชีพแล้ว เป็นการยากที่ระบบประชาธิปไตยจะดำเนินไปในลักษณะประชาธิปไตย เนื่องจากคนในสังคมต้องกังวลในเรื่องหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องไม่มีเวลาหรือโอกาสที่จะสนใจความเป็นไปของบ้านเมือง เป็นเหตุให้การพิจารณาการเมืองขาดคุณภาพ

5. ความเสมอภาคทางสังคม คนทุกคนจะต้องได้รับการเคารพว่า ความเป็นคนนั้นเป็นศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน หมายถึงจะต้องไม่มีอุปสรรคจอมปลอมเป็นเครื่องกีดขวางการคบหาสมาคมระหว่างคนรวยกับคนจนหรือคนต่างอาชีพกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ไม่ควรให้ความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคมมาเป็นเครื่องกำหนดให้บุคคลหนึ่งเหนือกว่าอีกบุคคลหนึ่ง ควรคิดว่าคนทุกคนเท่าเทียมกัน ในฐานะของความเป็นมนุษย์เหมือนกัน

อุดมการณ์ประชาธิปไตยที่เชิดชูเรื่องความเสมอภาคและสิทธิเสรีภาพนี้เองที่ทำให้มีการเรียกร้องหรือต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งประชาธิปไตยที่แท้จริงในสังคมบางสังคมที่หลายคนเห็นว่าเป็นประชาธิปไตยแล้ว ผู้ที่เรียกร้องนั้นเห็นว่าในสภาพความเป็นจริงคนทุกคนยังไม่เสมอภาคกัน และเมื่อไม่เสมอภาคกันอย่างแท้จริงแล้วสิทธิเสรีภาพของแต่ละคนย่อมไม่เท่ากันไปด้วยในประเทศที่ยอมรับกันว่าเป็นประชาธิปไตยแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกาหรืออังกฤษ ในประเทศ

นั้น ๆ ก็ยังมีขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อประชาธิปไตยโดยให้เหตุผลว่า ความเสมอภาคและเสรีภาพ
นั้นมิได้อยู่เฉพาะทางด้านการเมือง แต่ทางด้านสังคมและเศรษฐกิจก็ยังไม่มีความเสมอภาคและสิทธิ
เสรีภาพก็ไม่เท่ากัน ดังนั้นโอกาสของผู้ที่ยากจนและการศึกษาค่าที่จะแข่งขันทางการเมืองกับ
นายทุนหรือเศรษฐี ซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อยอย่างยุติธรรมย่อมเป็นไปได้ ทำให้อำนาจการเมือง
ผูกขาดอยู่ในกลุ่มคนมั่งมีการศึกษาสูงเท่านั้น ทำให้ประโยชน์ตกอยู่กับคนกลุ่มน้อย ด้วยเหตุ
นี้จึงมีการเรียกร้องกันมากกว่า “ถ้าประเทศใดต้องการจะทำให้ประชาธิปไตยมีความหมายและ
เป็นประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ ตามอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่แท้จริงแล้ว ก็จะต้องเน้นเรื่องความ
เสมอภาคทางด้านสังคมและเศรษฐกิจด้วย”³

การปกครองแบบประชาธิปไตย

การปกครองที่เป็นประชาธิปไตย คือ รูปการปกครองที่ยึดถืออำนาจธิปไตยเป็น
ของปวงชนไม่ว่าจะเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบประธานาธิบดี (Presidential Democracy)
หรือแบบรัฐสภา (Parliamentary Democracy) ถ้าอำนาจสูงสุดในการกำหนดการปกครองอยู่ที่
ประชาชนแล้วก็เป็นกรปกครองแบบประชาธิปไตยทั้งสิ้น ประเทศที่เป็นประชาธิปไตยนั้น
จำเป็นต้องมีรัฐธรรมนูญซึ่งอาจเป็นรัฐธรรมนูญแบบลายลักษณ์อักษรหรือไม่ลายลักษณ์อักษร
ก็ได้ เพราะประชาธิปไตยคือการปกครองโดยกฎหมาย (Rule by law) อย่างไรก็ตามรัฐธรรมนูญ
นั้นเป็นเพียงกติกาการปกครองไม่ใช่เครื่องหมายแสดงความเป็นประชาธิปไตย เพราะฉะนั้น
การที่ประเทศใดมีรัฐธรรมนูญจึงมิได้หมายความว่ารูปการปกครองของประเทศนั้นเป็นประชาธิปไตย
เพราะบางประเทศเช่น สหภาพโซเวียต สาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งเป็นที่ยอมรับกัน
ว่ามีระบบการปกครองแบบเบ็ดเสร็จต่างก็มีรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับประเทศเสรีนิยมอื่น ๆ
เหมือนกัน การที่จะพิจารณาว่าประเทศใดเป็นประชาธิปไตยหรือไม่จึงต้องดูว่ารัฐธรรมนูญ
ของประเทศนั้นกำหนดให้ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจธิปไตยหรือไม่

ลักษณะสำคัญของการปกครองแบบประชาธิปไตยอาจศึกษาตามตัวชื่อดังนี้

รัฐบาล

ลักษณะของรัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตยที่นำมากล่าวอ้างกันอยู่เสมอ ๆ คือ วาทะ
ของท่านอาบราฮัม ลิงคอล์น (Abraham Lincoln) อดีตประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาผู้ล่วงลับไป
แล้ว ซึ่งให้นิยามไว้ว่า “รัฐบาลประชาธิปไตยคือ รัฐบาลของประชาชน โดยประชาชน และ
เพื่อประชาชน” คำกล่าวนี้อาจขยายความได้ดังนี้

รัฐบาลของประชาชน หมายถึงการที่ประชาชนอยู่ในฐานะเป็นเจ้าของรัฐบาล คือมีส่วนร่วมในการกำหนดผู้ที่จะเป็นผู้ปกครอง สามารถเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองได้ถ้าผู้ปกครองไม่บริหารเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนโดยรวม รัฐบาลของประชาชนอาจขยายความถึงความผูกพันของประชาชนที่มีต่อระบอบการปกครอง ความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของทำให้เอาใจใส่ในกิจการบ้านเมือง ใช้สิทธิทางการเมือง เช่น ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น รัฐบาลของประชาชนจะต้องมาจากการสนับสนุนหรือเลือกตั้งของประชาชนนั่นเอง

รัฐบาลโดยประชาชน หมายความว่าประชาชนหรือพลเมืองทุกคนมีสิทธิที่จะเป็นผู้ปกครองถ้าหากได้รับเสียงสนับสนุนจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ การเป็นผู้ปกครองหรือผู้แทนราษฎรต้องไม่ถูกจำกัดให้อยู่ในแวดวงของชนชั้นหรือกลุ่มชนหนึ่งใดโดยเฉพาะ ต้องมีการเปิดโอกาสให้คนทุกคนโดยเท่าเทียมกัน ในทางปฏิบัติแม้ว่าจะมีการกำหนดคุณสมบัติและวิชาวุฒิปางประการสำหรับผู้ที่เข้ามาเสนอตัวทำหน้าที่เพื่อความเหมาะสม แต่การกำหนดหลักเกณฑ์เหล่านั้นไม่ถือว่าเป็นการกีดกันสิทธิของบุคคลที่ปรารถนาจะเป็นผู้ปกครองหรือทำงานให้ปวงชน ถ้าคุณสมบัติที่กำหนดขึ้นนั้นเป็นคุณสมบัติที่ไม่เกินความสามารถที่จะแสวงหาหรือทำให้สำเร็จได้

รัฐบาลเพื่อประชาชน หมายความว่ารัฐบาลหรือคณะบุคคลที่ขึ้นปกครองประเทศนั้น จะต้องมิจุดประสงค์เพื่อความผาสุกของปวงชน และพยายามที่จะบริหารสังคมให้ดำเนินไปตามวิธีที่กำหนดไว้เพื่อบรรลุถึงจุดหมายนั้น ในระบอบประชาธิปไตยจะต้องมีการกำหนดวาระในการดำรงตำแหน่งของผู้ปกครอง เพื่อจะได้เป็นหลักประกันว่าผู้ปกครองจะต้องปกครองเพื่อประชาชน หากผันแปรจากจุดหมายนี้ ประชาชนจะได้มีโอกาสเปลี่ยนผู้ปกครองผ่านทาง การเลือกตั้งเมื่อวาระของการดำรงตำแหน่งสิ้นสุดลง

หลักการรัฐบาลของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน เป็นหลักการที่ใช้วัดว่ารัฐบาลที่ปกครองอยู่เป็นประชาธิปไตยหรือไม่ การที่รัฐบาลใดจะได้รับการยอมรับว่าเป็นประชาธิปไตยนั้นจะต้องมีลักษณะครบทั้ง 3 ประการ คือ เป็นรัฐบาลที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน การเลือกตั้งนั้นเปิดโอกาสให้ทุกคนมีสิทธิเสนอตัวเข้ารับเลือกตั้ง และรัฐบาลนั้นมีวาระในการดำรงตำแหน่งไม่นานจนเกินไป รัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตยจะมีเพียงลักษณะใดลักษณะหนึ่งเพียงประการเดียวหรือสองประการไม่ได้ จะต้องครบทั้งสามลักษณะ

การเลือกตั้ง

การเลือกตั้งเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบอบประชาธิปไตย เพราะผลของการเลือกตั้งจะตัดสินว่า บุคคลหรือกลุ่มบุคคลใดได้รับความไว้วางใจจากประชาชนให้เป็นผู้ปกครองประเทศประชาธิปไตยจำเป็นต้องมีการเลือกตั้ง เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลสามารถเสนอตัวเข้ารับใช้ส่วนรวมโดยการสมัครรับเลือกตั้ง และเปิดโอกาสให้พลเมืองใช้สิทธิในการที่จะเลือกบุคคลที่ตนต้องการให้เป็นผู้ปกครองหรือเป็นผู้ใช้สิทธิเป็นปากเสียงแทนตนในสภา

การเลือกตั้งเพียงอย่างเดียวไม่ใช่สิ่งแสดงความเป็นประชาธิปไตย เว้นไว้เสียแต่ว่าการเลือกตั้งนั้นเป็นโดยถูกต้องตามลักษณะของความเป็นประชาธิปไตย โดยปกติแล้วในระบอบประชาธิปไตยการเลือกตั้งต้องมีอย่างสม่ำเสมอ มีวาระแน่นอนว่าจะมีการเลือกตั้งเมื่อใดบ้าง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการผูกขาดการใช้อำนาจปกครอง ซึ่งอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้มีการใช้อำนาจไปในทางอื่นที่ไม่ใช่ความผาสุกหรือผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวม

การเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตยต้องให้สิทธิกับพลเมืองทุกคนโดยเสมอภาคกัน หมายถึงว่าเสียงของทุกคนมีค่าเท่ากันไม่ว่าจะมีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจแตกต่างกันเท่าไรก็ตาม ในทางปฏิบัตินั้นอาจมีความแตกต่างกันบ้าง เช่น คนที่อยู่ในเขตเลือกตั้งหนึ่งอาจจะเลือกผู้แทนได้จำนวนมากกว่าผู้ที่อยู่ในอีกเขตเลือกตั้งหนึ่ง การแตกต่างกันเช่นนี้ไม่ถือว่าเป็นลักษณะประชาธิปไตย เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับสัดส่วนจำนวนประชากรในเขตเลือกตั้งที่มีจำนวนไม่เท่ากัน อย่างไรก็ตามบุคคลที่อยู่ในเขตเลือกตั้งเดียวกันนั้นจะมีสิทธิเลือกผู้แทนได้จำนวนเท่ากัน

ในระบอบประชาธิปไตยการมีสิทธิเลือกตั้งเพียงอย่างเดียวยังไม่เป็นการเพียงพอต้องมีหลักประกันในการใช้สิทธินั้นด้วยว่า สามารถใช้ได้เต็มที่ และมีโอกาสเลือกสรรตัวบุคคลจริงๆ เพราะฉะนั้น บางประเทศ เช่น สหภาพโซเวียตแม้จะมีการเลือกตั้งโดยสม่ำเสมอและให้สิทธิแก่พลเมืองทุกคนอย่างเสมอภาคกัน จึงไม่อาจอ้างได้ว่าเป็นประชาธิปไตยแบบตะวันตก เพราะในความเป็นจริงแล้วประชาชนไม่มีเสรีในการเลือก แต่ละบุคคลจะต้องเลือกบุคคลที่ทางพรรคส่งเข้าสมัครรับเลือกตั้งเท่านั้นการลงคะแนนให้กับผู้อื่นที่ไม่ได้ส่งชื่อสมัครโดยพรรคอาจกระทำได้แต่ไม่เกิดผลอันใด ผู้ที่ปรารถนาจะได้รับการเลือกตั้ง ถ้าไม่ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้สมัครโดยพรรคคอมมิวนิสต์จะไม่มีโอกาสปรากฏชื่อบนบัตรเลือกตั้ง และไม่มีโอกาสที่จะได้รับเลือก

ในประเทศเสรีประชาธิปไตย จะต้องเป็นหลักประกันสำหรับผู้สมัครรับเลือกตั้ง และผู้ใช้สิทธิลงเสียง ผู้สมัครจะต้องสามารถโฆษณาแนวนโยบายของตนหาเสียงได้โดยเสรีไม่ถูกกั้นกั๊ก และประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงสามารถเลือกผู้สมัครได้อย่างเสรีจริง ๆ คือต้องมีการลงคะแนนแบบลับ (Secret Ballot) และมีหลักประกันเพียงพอที่จะไม่ให้ผู้อื่นล่วงรู้ว่า ผู้ลงคะแนนลงเสียงให้กับผู้ใด ทั้งนี้เพื่อป้องกันการใช้อิทธิพลข่มขู่ให้ลงคะแนนตามความประสงค์ของผู้อื่น

นอกจากนี้ การให้ความสะดวกในการไปใช้สิทธิลงคะแนนก็เป็นเรื่องสำคัญเช่นการจัดหน่วยเลือกตั้งให้เพียงพอ วางมาตรการป้องกันไม่ให้มีการหวงเหนียวกีดกันไม่ให้บุคคลไปใช้สิทธิลงคะแนน เป็นต้น เรื่องการให้ความสะดวกนี้นับเป็นเรื่องสำคัญไม่น้อย หากต้องการให้การใช้เสรีภาพในการเลือกตั้งเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ บริสุทธิยุติธรรมเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

การปกครองโดยเสียงข้างมาก

ระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบที่เชื่อถือความสามารถของมนุษย์ว่าเป็นสัตว์โลกที่มีเหตุผล และเคารพในศักดิ์ศรีของมนุษย์ว่าสามารถที่จะปกครองหรือคุ้มครองตนเองได้ เมื่อคนเข้ามารวมกันอยู่เป็นสังคมจึงควรให้เขามีสิทธิมีเสียงมีส่วนร่วมในการกำหนดความเป็นไปและกิจการของสังคมที่เขาอาศัยอยู่ กฎหมายหรือมาตรการที่จะปกครองสังคมจะต้องเป็นสิ่งที่คนในสังคมนั้นยอมรับ และบัญญัติหรือกำหนดกฎเกณฑ์ขึ้นเองทั้งสิ้น ในปัจจุบันนี้การมีส่วนร่วมได้แก่การที่ให้สิทธิประชาชนทุกคนลงคะแนนเสียงเลือกผู้แทนจำนวนหนึ่งเข้าไปทำหน้าที่เป็นปากเสียงแสดงความคิดเห็นแทนประชาชนทั้งหมดในสภา

แม้ว่าในทางปฏิบัติจะมีการกำหนดจำนวนผู้ที่เข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้แทนในสภา ซึ่งถือเป็นสถาบันที่แสดงเจตน์จำนงสูงสุดของประชาชนไว้ไม่มากนักก็ตาม แต่ผู้แทนแต่ละคนจะมีพรรคนะไปในทางเดียวกันหมดในทุกเรื่องย่อมเป็นไปได้ ดังนั้นหลักการที่จะใช้คัดเลือกว่าพรรคนะใดเป็นพรรคนะที่ถูกต้องสมควรนำไปปฏิบัติจึงต้องยึดหลักเสียงข้างมาก พรรคนะใดเป็นพรรคนะที่สอดคล้องกับความต้องการหรือได้รับการสนับสนุนจากเสียงข้างมากของผู้แทนราษฎรก็จะถูกยึดถือว่าชอบธรรม เพราะฉะนั้นระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นการปกครองโดยเสียงข้างมาก ทั้งนี้โดยเคารพว่าคนทุกคนมีศักดิ์ศรีใช้วิจารณ์ ตัดสินใจด้วยความเที่ยงธรรม และชอบด้วยเหตุผล

การปกครองโดยเสียงข้างมากหมายความว่า บุคคลที่ประกอบกันขึ้นเป็นรัฐบาลนั้น ถ้าหากไม่ได้รับเลือกตั้งจากรัฐโดยตรงแล้ว ก็ต้องเป็นคณะบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากเสียงข้างมากของผู้แทนที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามา การออกกฎหมาย การวินิจฉัยปัญหานโยบายต่างๆ ต้องเป็นไปตามความเห็นชอบของเสียงข้างมากของผู้แทน ซึ่งการกระทำเช่นนี้ถือว่าเป็นการสนองต่อความต้องการและสอดคล้องกับเสียงข้างมากของมหาชนอีกทีหนึ่ง

อย่างไรก็ตามระบอบประชาธิปไตยมิได้หมายความว่าเพียงการยึดหลักเสียงข้างมากเท่านั้นจะต้องมีหลักประกันสำหรับเสียงข้างน้อยด้วย หลักประกันนั้นหมายถึง การที่สิทธิขั้นพื้นฐานของเสียงข้างน้อยจะต้องได้รับการเคารพเสียงข้างมากจะละเมิดหรือก้าวท้าวสิทธิของเสียงข้างน้อยไม่ได้ นอกจากนี้ความเห็นหรือทรรศนะของเสียงข้างน้อยจะต้องได้รับการรับฟัง เพราะในระบอบประชาธิปไตยนั้นต้องเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายหรือผู้มีความคิดเห็นแตกต่างได้เผยแพร่ทรรศนะหรือแนวความคิดของเขา เพราะการลงมติเพื่อหาทรรศนะที่เสียงข้างมากสนับสนุนนั้นจะยุติธรรมและเชื่อถือได้ว่าถูกต้อง ก็ต่อเมื่อทุกฝ่ายได้รับโอกาสในการเสนอทรรศนะและเหตุผลของตนสู่การรับฟังของผู้ที่จะใช้พิจารณาตัดสินใจแล้ว

ทรรศนะหรือความคิดเห็นที่ปรายชัยต่อเสียงข้างมากหรือตกเป็นเสียงข้างน้อยนั้น ไม่ได้หมายความว่า จะต้องสูญหายไปโดยสิ้นเชิง แต่อาจจะกลับเป็นทรรศนะที่ได้รับการยอมรับหรือเสียงข้างมากในโอกาสต่อไป เพราะความถูกต้องในสมัยหนึ่งอาจไม่ใช่ความถูกต้องในอีกสมัยหนึ่งก็ได้ ดังนั้นการเผยแพร่ทรรศนะของเสียงข้างน้อยเพื่อหาพลังสนับสนุนหาโอกาสที่จะกลายเป็นเสียงข้างมากจึงเป็นเรื่องธรรมดาในสังคมประชาธิปไตย จะต้องไม่มีมาตรการสกัดกั้นการเผยแพร่ทรรศนะหรือความคิดเห็น จะต้องมีหลักประกันในการให้สิทธิเสรีภาพในการพูดพิมพ์ และโฆษณาแก่ทุกคนในสังคมตามสมควร

วิถีชีวิตประชาธิปไตย

การที่ประเทศใดหรือสังคมใดจะเป็นประชาธิปไตยได้นั้น ไม่ใช่เพียงแต่ว่ามีระบบการเมืองเป็นประชาธิปไตยเท่านั้นเป็นใช้ได้ ความจริงแล้วอุปนิสัยของคนในสังคมและวิถีดำเนินชีวิตประจำวันต้องมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยด้วยจึงจะมีส่วนช่วยหล่อเลี้ยงระบบประชาธิปไตยทางการเมืองให้ไพบูรณ์สมบูรณ์ไปได้

ลักษณะของวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยนั้นอาจจำแนกเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

1. เคารพเหตุผลมากกว่าบุคคล คนในสังคมประชาธิปไตยจะต้องเป็นผู้ที่เคารพเหตุผล

มากกว่าตัวบุคคลคือ ไม่ศรัทธาในบุคคลใดถึงขั้นบูชาบุคคล ไม่ว่าคน ๆ นั้นจะคิดอ่านหรือมี
ทรรคนะอย่างไรเป็นเห็นดีเห็นงามว่าถูกต้องไปเสียหมด จะต้องยอมรับว่าคนทุกคนมีสติปัญญา
และเหตุผลในวงจำกัด อาจจะมีทรรคนะที่ถูกต้องในเรื่องหนึ่งและไม่ถูกต้องอีกเรื่องหนึ่งได้ จะ
ต้องไม่เคร่งครัดเรื่องระบบอาวุโส (Seniority) มากนัก ผู้ที่อาวุโสจะต้องมีการรับฟังผู้ที่เยาว์กว่า
บ้าง อย่าถือว่า “อาบน้ำร้อนมาก่อน” แล้วต้องถูกกว่าเสมอไป เพราะในบางครั้งความคิดที่ดี
อาจเป็นของผู้อ่อนอาวุโสกว่าก็ได้ ประชาธิปไตยจะดำเนินไปด้วยดีก็ต่อเมื่อมีการรับฟังความ
คิดเห็นของทุกฝ่ายเพื่อค้นหาเหตุผลและความถูกต้องที่แท้จริงนั่นเอง เพราะเหตุผลเท่านั้นที่จะ
จรรโลงให้ประชาธิปไตยดำเนินไปได้ ประชาธิปไตยเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล จะยอม
ปฏิบัติตามถ้าจำนวนต่อเหตุผลของผู้ที่มีความคิดไม่เหมือนกัน

2. รู้จักการประนีประนอม (Compromise) ผู้ที่เลื่อมใสในประชาธิปไตยจะต้องรู้จัก
ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นไม่ตั้งต้นแต่ความคิดของตนเป็นสำคัญ มีช่องทางใดที่จะประสาน
ความคิดของตนให้สอดคล้องหรืออะลุ่มอล่วยกับทรรคนะของผู้อื่นได้ย่อมทำเพื่อป้องกันความ
ขัดแย้งอย่างรุนแรง ไม่ยึดมั่นในความคิดของตนอย่างไม่ยอมผ่อนปรนแก้ไขและต้องใช้เหตุผล
ให้มากที่สุดในการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ การรู้จักประนีประนอม คือการยอมรับการแก้ไขปัญหา
ความขัดแย้งโดยสันติวิธี ผู้ที่มีจิตใจเป็นประชาธิปไตยต้องไม่นิยมการแก้ไขปัญหาโดยวิธีรุนแรง
เพราะ “ปรัชญาประชาธิปไตยโดยพื้นฐานไม่ปรารถนาให้มีการใช้กำลัง และการล้มล้างด้วยวิธี
การรุนแรง เพราะถ้ามีการใช้กำลังและความรุนแรงแล้ว ก็แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ไม่มีหรือไม่ใช่
เหตุผล ซึ่งก็ขัดกับหลักความเชื่อขั้นมูลฐานของประชาธิปไตยที่ถือว่ามนุษย์มีเหตุผล”⁴

3. มีระเบียบวินัย สังคมประชาธิปไตยจะดำเนินไปได้ดีคนในสังคมจะต้องเป็นผู้ที่
มีระเบียบวินัย “ปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองอย่างสม่ำเสมอ และช่วยทำให้กฎหมายของบ้าน
เมืองมีความศักดิ์สิทธิ์โดยไม่ยอมให้ผู้ใดมาละเมิดตามอำเภอใจ”⁵ ถ้ามีความรู้สึกว่าการกฎหมายที่ใช้
อยู่ไม่เป็นธรรมก็ต้องหาทางเรียกร้องให้มีการแก้ไขกฎหมายนั้น มิใช่ฝ่าฝืนไม่ยอมรับ เพราะถ้า
คนบางคนละเมิดกฎหมายได้คนอื่นก็ย่อมทำได้เช่นเดียวกัน สังคมก็จะอลเวงหากกฎหมายใด
เป็นหลักไม่ได้ ประชาธิปไตยเป็นสิทธิที่บุชชาติและเสรีภาพก็จริง แต่การอ้างสิทธิเสรีภาพ
นั้นต้องมีความระมัดระวังให้อยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย การใช้สิทธิเสรีภาพเกินขอบเขต
จนละเมิดหรือก้าวท้าวในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น หรือทำให้เกิดความไม่สงบในสังคมย่อมเป็น
สิ่งที่ไม่ชอบและไม่ควรปฏิบัติอย่างยิ่ง เพราะสังคมที่ไม่มีการจำกัดในเรื่องสิทธิเสรีภาพเลยนั้น

หาใช่สังคมประชาธิปไตยไม่ แต่เป็นสังคมอนาธิปไตย (Anarchy) เป็นสภาวะที่เปรียบเสมือนไม่มีรัฐบาล ไม่มีกฎหมาย ไร้ระเบียบวินัยทางสังคมโดยสิ้นเชิง ทุกคนสามารถทำอะไรได้ตามใจชอบ สังคมแทนที่จะสงบสุขกลับจะอลเวงวุ่นวายเหมือนบ้านเมืองไม่มีชื่อไม่มีแป สังคมประชาธิปไตยจะดำเนินไปด้วยดี คนในสังคมจึงจำเป็นต้องมีระเบียบวินัย

4. มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม (Public Spillit) ความรับผิดชอบต่อส่วนรวมจะเกิดขึ้นจากความรู้สึกของคนในสังคมว่า คนเป็นเจ้าของประเทศและประเทศเป็นของคนทุกคน การประพฤติตนให้เป็นพลเมืองดีได้แก่ การช่วยกันรักษาสমบัติของส่วนรวมหรือสมบัติของสาธารณะ ลักษณะเช่นนี้มีกสิบเนื่องมาจากความสำนึกที่ว่า คนได้รับการศึกษา สามารถทำมาหาเลี้ยงชีพ และดำรงชีวิตอยู่ได้ ก็เพราะสังคมอันเป็นส่วนรวมของคนทุกคน ดังนั้นจึงต้องมีหน้าที่ทำประโยชน์ให้เป็นการตอบแทน

อย่างไรก็ตามในเรื่องวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตยนี้ ถ้าแยกแยะเป็นประเด็นปลีกย่อย ก็อาจหยิบยกมาได้อีกมาก เช่น ต้องเป็นคนหนักแน่นไม่หุบเบา มีทรรศนะที่ดีต่อคนอื่น ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น รู้แพ้ รู้ชนะ เป็นต้น⁷ ลักษณะ 4 ประการข้างต้นเป็นเพียงลักษณะที่เห็นว่าสำคัญของการที่จะมีวิถีชีวิตสนับสนุนระบอบประชาธิปไตย

ความสง่าทวย

จากการแยกแยะอธิบายหลักการประชาธิปไตยมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการที่สังคมใดจะเป็นประชาธิปไตยได้นั้นไม่ใช่เป็นสิ่งที่ง่ายนัก ไม่ใช่เพียงแต่มีระบบการเมืองเป็นประชาธิปไตย สังคมนั้นจะกลายเป็นสังคมประชาธิปไตยขึ้นมา ความจริงแล้วอุดมการณ์และวิถีดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้นรวมทั้งบรรยากาศอื่น ๆ ของสังคมจะต้องมีลักษณะสอดคล้องกับประชาธิปไตยด้วย จึงจะมีส่วนช่วยเหลือเลี้ยงระบอบประชาธิปไตยทางการเมืองให้ใหญ่ล้นสถาพรไปได้ ไม่ใช่เพียงแต่มีรัฐธรรมนูญ มีการเลือกตั้ง แล้วก็เป็นประชาธิปไตย เพราะนั่นเป็นเพียงลักษณะหนึ่งของประชาธิปไตยเท่านั้น ถ้าหากมีประชาธิปไตยทางการเมือง แต่คนในสังคมไม่มีหลักประกันเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพขาดความเสมอภาค สังคมนั้นก็ยังขาดอุดมการณ์ประชาธิปไตย ซึ่งอาจส่งผลให้แม้การเมืองจะเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมก็จริง แต่ถูกผูกขาดอยู่เฉพาะคนส่วนน้อยที่มีโอกาสเหนือกว่าคนส่วนใหญ่ของสังคมเท่านั้น นอกจากนี้ถ้าวิถีการดำเนินชีวิตของคนมิได้มีลักษณะประชาธิปไตยแล้ว ประชาธิปไตยทางการเมืองก็ยากจะเกิดขึ้น เพราะเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็จะมีความสับสนวุ่นวายเนื่องจากคนในสังคมไม่คุ้นเคยกับวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย

สำหรับประเทศไทยนับแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา แม้รัฐธรรมนูญทุกฉบับจะประกาศว่า ประเทศไทยปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย แต่ในความเป็นจริงแล้วรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับมิได้กำหนดให้ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริง จะเห็นได้จากมักจะมีการกำหนดให้มีสมาชิกสภาประเภทแต่งตั้งเข้าทำหน้าที่คู่กับสมาชิกสภาที่มาจาก การเลือกตั้งของราษฎรโดยมีสิทธิและหน้าที่ใกล้เคียงกัน ในไทยเมื่อใดมีรัฐธรรมนูญมีการเลือกตั้งก็มักอ้างแล้วว่าเป็นประชาธิปไตยโดยไม่คำนึงว่าประชาธิปไตยทางการเมืองที่แท้จริงนั้นคือการที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยสามารถกำหนดความเป็นไปทางการเมืองได้ ซึ่งถ้ายึดหลักอำนาจเป็นของประชาชนเป็นเครื่องวัดแล้วสังคมไทยก็จะยังไม่เคยบรรลุถึงความเป็นประชาธิปไตยทางการเมืองเลย สำหรับอุดมการประชาธิปไตยนั้นแม้จะไม่มีหลักฐานยืนยันว่าประชาชนส่วนใหญ่นิยมประชาธิปไตย แต่พออนุมานได้จากการแสดงออกของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ว่าต้องการระบอบนี้⁸ แต่ประชาชนส่วนใหญ่ก็เข้าใจอุดมการณ์ในแง่ของตัวหนังสือมากกว่าการปฏิบัติ นอกจากนี้ความพยายามที่จะผลักดันให้เกิดประชาธิปไตยทางการเมืองขึ้น โดยที่วิถีชีวิตของคนในสังคมส่วนมากยังไม่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย ทำให้ประชาธิปไตยทางการเมืองไม่วิวัฒนาการไปเท่าที่ควร ต้องสะดุดหยุดชะงักลงเพื่อเริ่มต้นกันใหม่บ่อยครั้ง เพราะในความเป็นจริงแล้ว หลักการประชาธิปไตยทั้ง 3 ทางคือ อุดมการณ์ การปกครอง และวิถีชีวิตจำเป็นที่จะต้องไปด้วยกัน เนื่องจากมีความเกี่ยวพันเป็นปัจจัยการต่อกัน เพราะฉะนั้นการปกครองไทยจะเป็นประชาธิปไตยขึ้นมาได้นั้น จึงมีข้ออยู่เพียงที่มีรัฐธรรมนูญเป็นประชาธิปไตยเพียงประการเดียว แต่จำเป็นต้องปลูกฝังให้ประชาชนส่วนใหญ่รู้จักและมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่แท้จริงด้วย รวมทั้งมีวิถีการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตย การปกครองแบบประชาธิปไตยจึงจะมีเสถียรภาพและสามารถสร้างความไพบูรณ์ให้กับสังคม

เชิงอรรถ

¹สนใจในรายละเอียดของระบอบประชาธิปไตยโดยตรงของกรีกควรรอ่าน สุขุม นวลสกุล, *ทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณและสมัยกลาง* (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2517) บทที่ 2

²Veto คือสิทธิในการยับยั้งร่างกฎหมาย เมื่อสภาลงมติรับร่างกฎหมายฉบับใดแล้ว จะต้องรอระยะหนึ่ง ถ้ามีพลเมืองจำนวนตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญเรียกร้องให้นำร่างกฎหมายฉบับนั้นมาลงประชามติร่างกฎหมายนั้นก็จะถูกนำมาให้พลเมืองลงมติ ถ้าเสียงส่วนใหญ่ไม่รับร่างกฎหมายนั้นก็เป็นอันตกไป. Initiative ได้แก่ การให้พลเมืองผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งจำนวนตามที่กำหนดไว้ มีสิทธิที่จะเสนอร่างกฎหมายต่อสภา ถ้าสภาไม่เห็นด้วยต้องนำร่างกฎหมายนั้นมาลงประชามติ ถ้าเสียงส่วนใหญ่เห็นด้วย สภาจะต้องรับร่างกฎหมายนั้นไปดำเนินการ. Referendum ได้แก่ การออกเสียงลงประชามติเพื่อรับรองร่างกฎหมายที่ผ่านการเห็นชอบของสภาแล้ว ส่วนมากมักให้พลเมืองผู้มีสิทธิออกเสียงแสดงประชามติในปัญหาการเมืองโดยตรง เช่น การแก้ไขรัฐธรรมนูญ วิธีการนี้ไม่ได้หมายถึงการที่รัฐให้พลเมืองลงมติแต่อย่างเดียว ในบางครั้งผู้มีสิทธิเลือกตั้งอาจเข้าชื่อกันจำนวนเท่ากับที่รัฐธรรมนูญกำหนดร้องขอให้นำร่างกฎหมายบางฉบับที่ได้รับอนุมัติสภาแล้วมาลงประชามติเสียก่อนที่ประกาศใช้ ถ้าประชามติมีผลว่าไม่เห็นด้วยร่างกฎหมายนั้นก็เป็นอันตกไป. Recall คือการออกเสียงเพื่อถอดถอนผู้แทนราษฎรหรือเจ้าหน้าที่ที่มาจากการแต่งตั้งทางการเมืองก่อนที่จะครบวาระ โดยหลังจากดำรงตำแหน่งระยะหนึ่งแล้ว ถ้าผู้มีสิทธิออกเสียงจำนวนตามที่กำหนดไว้ร้องขอให้ลงเสียงถอดถอนผู้แทนหรือเจ้าหน้าที่บางคนได้ ถ้าผลเห็นควรถอดถอนก็จะมีทางเลือกตั้งหรือแต่งตั้งใหม่แทนผู้ที่ถูกถอดถอน. ญาตี ไหวติ, การปกครองของไทย (เล่ม 2) (โอเคียนสโตร์, 2519), 8. อุทัย หิรัญโค, รัฐศาสตร์ประยุกต์ (โอเคียนสโตร์, 2519), 26 - 7.

³กมล ทองธรรมชาติ, "หลักประชาธิปไตย," ใน ประจักษ์ นันทิยะกุล, (บก.) *การเมืองและสังคม (คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520)*, 168.

⁴จรูญ สุภาพ, *ระบบการเมืองเปรียบเทียบ (ประชาธิปไตย, เผด็จการ) และหลักวิเคราะห์การเมืองแบบใหม่ (ไทยวัฒนาพานิช, 2519)*, 15.

⁵กมล ทองธรรมชาติ, "หลักประชาธิปไตย," ใน ประจักษ์ นันทิยะกุล, (บก.) *การเมืองและสังคม*, 181.

⁶บรรพต วีระสัย, และ สุขุม นวลสกุล, *รัฐศาสตร์ทั่วไป (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2517)*, 113 และ 129.

⁷กมล สมวิเชียร, "ประชาธิปไตยในจิตใจ," ใน ชาวุทธิ์ เกษศรีศิริ, (บก.) *ประชาธิปไตยของชาวบ้าน (สำนักพิมพ์พัฒนาพานิช, 2516)*, 25 - 9.

⁸จรูญ สุภาพ, (บก.) *การปกครองและการเมืองไทย. (สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2521)*, 139.